

PAŃSTWOWA WYŻSZA
SZKOŁA ZAWODOWA W NYSIE

*Piękno w architekturze:
tradycja i współczesność*

REALIZACJE

Redakcja:
Bogusław Szuba • Tomasz Drewniak

OFICyna WYDAWNICZA PWSZ W NYSIE
NYSa 2018

Piękno czy prawda – dylematy zakresu ingerencji na wybranych przykładach konserwacji polichromii ściennych

Wstęp

Witruwiusz podkreślał, że wartość architektury jest ściśle związana z jej pięknem oraz z użytecznością¹. Szczególnym przykładem jest architektura zabytkowa, której ochrona i konserwacja opiera się na przekazywaniu wartości zabytkowych. Działania te są rozumiane przede wszystkim jako przekaz autentyzmu, postrzegany jako prawda w zabytkowej architekturze. Pojęcie autentyzmu w odniesieniu do konserwacji zabytków uzyskało nawet swoją znormalizowaną definicję jako stopień zgodności między przypisaną a faktyczną tożsamością obiektu².

Istnieje bardzo silnie zakorzenione przekonanie, że wartość zabytku wynika z jego autentyzmu. W przypadku historycznych budowli autentyzm jest efektem przetrwania materii budowlanej. Dotyczy to także zabytków ruchomych, w tym polichromii ściennych. W odniesieniu do konserwacji prawdę o zabytku można rozważać także w kontekście podejmowania świadomych działań zmierzających do uczynienia współczesnych ingerencji, szczególnie gdy podejmowana jest odbudowa czy rekonstrukcja.

Relacja pomiędzy prawdą, czyli autentyzmem a pięknem jest jednym z kluczowych problemów XX-wiecznej ochrony zabytków. Było to szczególnie istotne w kontekście zniszczeń wojennych, jak i późniejszych zaniedbań i zniszczenia wielu zabytków architektury. Zabytki stały się symbolami przywołującymi historię. Ich wygląd stał się nośnikiem określonych treści i idei. W imię zachowania dziedzictwa kulturowego podejmowano liczne odbudowy a nawet rekonstrukcje zrujnowanych budowli, a następnie odtwarzano ich wystrój plastyczny. W XX wieku odzyskany w ten sposób zabytek stawał się już nie dokumentem historii, lecz sugestywnym i realnym nośni-

¹ Praca jest efektem badań prowadzonych w ramach projektu „Inwentaryzacja malarstwa ściennego średniowiecznego i nowożytnego na Mazowszu”, realizowanego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

² Definicja ta jest tłumaczeniem regulacji wydanej przez European Committee for Standardization UNI EN 15898:2011: *Conservation of cultural property. Main general terms and definitions*, European Committee for Standardization 2011 (zob. poz. 3.1.7.: *Authenticity*) [13].

kiem wiedzy o przeszłości. Wartości, które wyrażał oryginał były przenieszone na nowe dzieło, tak jakby stanowiły one jego bezpośrednią kontynuację. Niezbędna była też zmiana ówczesnej reinterpretacji teorii konserwatorskiej i przewartościowanie zakresu możliwych ingerencji oraz zmian dopuszczalnych w zabytkach. Równocześnie toczyły się dyskusje o zakresie ingerencji w historyczną substancję, jaką można podjąć podczas odbudowy. Z reguły uznawano, że jeśli są „ściśle dane” o wyglądzie budynku przed zniszczeniem, należy przyjąć „zasadę historycznej restauracji i rekonstrukcji” [10, s. 306]. Obejmowała ona także wystrój wnętrz i malowidła ścienne, które traktowano też jako estetyczny i artystyczny nośnik idei oraz symbol przeszłości. Były one świadectwem historii i prezentowały przekaz o minionej przeszłości. Znalazło to wyraz podczas konserwacji malowideł ściennych i innych elementów wystroju zabytkowej architektury.

W 1974 roku Olgierd Czerner pisał: „Żyjemy w czasach, kiedy zostało zatracone w społeczeństwie poczucie wartości autentyzmu w zabytkach. Zatracone zostało w stopniu tak znaczącym, że jedni uczestniczą w ogromnym wysiłku tworzenia złudy, usprawiedliwiając tym swą obojętność na konieczność zachowania przedmiotów o wartościach wiarygodnych, inni zaś propagują zasadę nieingerowania” [3, s. 180]. Było to jednak odmienne podejście w stosunku do coraz bardziej rozpowszechnionej restauracji, rekonstrukcji i estetyzacji zabytków.

Konserwacja i restauracja w Polsce w drugiej połowie XX wieku stała się nie tylko dążeniem do „odzyskania utraconego piękna”, ale do uzyskania lepszego efektu wizualnego [11, s. 70]. Często zmierzało to do poprawiania odbioru estetycznego zabytku. Dawną świetność przywracano – np. przez odtwarzanie historycznych barw na elewacji, a także rekonstruując historyczne kompozycje [7, s. 256-273]. Rekonstruowanie stało się „poszukiwaniem znaczenia (...). Brak znaczenia – formy – budzi pragnienie uzupełnienia, odzyskania oryginalnej formy: woła o rekonstrukcję” [2, s. 7-9]. Odzyskanie kompletności, która umożliwia prawdziwe oddanie znaczenia stało się więc celem restauracji. Już nie tylko zachowanie zabytku (konserwacja), ale odzyskanie „dawnej świetności” (restauracja) stały się istotą ochrony zabytków. Sposoby odzyskania tej dawnej formy przetrwały się w nowy sposób działania, który należy nazwać estetyzacją.

Zagadnienie estetyki można rozpatrywać przez pryzmat doktryn konserwatorskich, które głoszą, że wartość artystyczna obiektu stanowi jedno z kryteriów wpisu do rejestru zabytków, a także główny cel prac restauratorskich, określony ustawą³. Wartość estetyczna dzieła tworzy się w relacji

³ Art. 3. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku, pkt 1 – zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub

pomiędzy twórcą a odbiorcą, zaś wartości artystyczne nie są ponadczasowe, otwierają interesujące możliwości opisywania i interpretowania tendencji współczesnego świata [5, s. 49-58]. Problem ten jest szczególnie dobrze czytelny w wypadku zabytkowych polichromii. Ich konserwacja stanowi często duże wyzwanie i wymaga podjęcia wielu trudnych decyzji. Zakres niezbędnych działań zawsze jest ściśle związany z koniecznością przeprowadzenia zabiegów, które mają usunąć przyczyny destrukcji oraz ich skutki. Ale często zły stan techniczny jest jedynie pretekstem do ingerencyjnych działań restauratorskich podejmowanych w imię odzyskania piękna zabytku. Można postawić pytanie: czy należy konserwować tylko najstarszą warstwę polichromii i, czy o ile do niej dotrzemy, możemy ją automatycznie nazywać najbardziej wartościową i prawdziwą? Nierzadko pojawia się opinia, że „wielowarstwowy układ malowideł z różnych okresów historycznych zmusza do podjęcia trudnych decyzji o zakresie zachowania i sposobie ekspozycji poszczególnych dekoracji” [8, s. 93]. Jeśli warstwa dekoracji odbijających wnętrza pochodzi z tej samej epoki co architektura, to zazwyczaj nie ma wątpliwości, co do jej autentyzmu – wyraża ona prawdę o zabytku. Jednakże na przestrzeni swego istnienia zarówno budowle, jak i ich wystrój ulegały poprawkom i przemalowaniom, czy też całkowitym zmianom koncepcji kompozycji, a nawet tematyki. Późniejsze warstwy malarskie były nie tylko efektem gustu czy odzwierciedleniem stylu epoki. Często zmiana dekoracji była podyktowana złym stanem technicznym i zniszczeniem zabytku (łuszczeniem się farb, wykruszaniem się lub odpadaniem odpajających się tynków). Wobec takich technicznych problemów staje każdy konserwator.

Studia przypadków

Problem autentyzmu i piękna zabytku w dużym stopniu ogniskuje się więc w trakcie podejmowania historycznej konserwacji jego architektury i wystroju. Zagadnienie to zostało szczegółowo przeanalizowane w oparciu o wybrane przykłady kilku zespołów zabytkowych polichromii z terenu Mazowsza: wysokiej klasy fresków autorstwa Michelangelo Palloniego z pocz. XVIII wieku w Węgrowie, a także rokokowych polichromii z drugiej połowy XVIII wieku w kościołach w Strzegocinie oraz w Smogorzewie.

związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową; pkt 7 – prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań [16].

Węgrów

Zespół fresków autorstwa M. A. Palloniego z lat 1706-1707 znajdujący się w farze węgrowskiej obejmuje 9 ołtarzy iluzjonistycznych rozmieszczonych w prezbiterium (główny ołtarz *Wniebowzięcia NMP*) oraz 8 ołtarzy bocznych znajdujących się w parze kaplic przy prezbiterium oraz nawach bocznych. Prace konserwatorskie i restauratorskie polichromii ściennych prowadzone były stopniowo od połowy lat 90. XX wieku⁴. Jako metodę restauracji przyjęto: „scalenie kolorystyczne malowidła poprzez punktowanie płamą, kreską lub kropką” oraz że „obszary rekonstruowane powinny być wykonane miękką płamą naśladowczą w charakterze oryginału”⁵. W rezultacie prowadziło to jednak do przemalowań i przepunktowania oryginału zamiast wypełnienia miejsc ubytków. Retusze w węgrowskiej farze wykonano przy tym nieudolnie, przekształcając barokowe polichromie do tego stopnia, że zatraciły charakter iluzjonizmu i lekkości techniki fresku (fot. 1a-b).

Fot. 1a-b.
Węgrów:
a) widok ogólny iluzjonistycznego ołtarza Michelangelo Palloniego;
b) fragment ze sceną Czyśćca
Źródło: autor, 2016 r.

⁴ Konserwacja polichromii w nawach i kaplicach miała miejsce w latach 1995-2009.
⁵ Protokół z Komisji Konserwatorskiej, Węgrów 20 listopada 1995 r., pkt. 2 i 3.

Malarskie efekty iluzji przestrzeni, miękkie przejścia barw dające wrażenie trójwymiarowości brył zostały zniszczone przez poprawienie ich płaską płamą po formie i ostre skonstrastowane kolorów. Dodatkowo mocne podkreślenia konturów oraz blików światła spowodowały, że formy te coraz mniej przypominają styl charakterystyczny dla Palloniego. Największe zastrzeżenia wzbudzają przemalowania scen przedstawiających Czyściec, Ukrzyżowanie oraz Chrystus Chrystusa (fot. 2a). Po retuszu anatomia wielu postaci została zdeformowana (jest to najbardziej widoczne w aktach (np. postaci ze sceny Czyśćca, św. Hieronim, Oprawca), a także twarzach (Marii i Marii Magdaleny w scenie Ukrzyżowania – fot. 2b).

Prace w Węgrowie trwały kilka lat (1995-1998 oraz 2004-2009), a wykonawca podejmując konserwację podkreślał, że freski mają wyjątkową wartość artystyczną [4, s. 71-82].

Fot. 2a-b. Węgrów, fragmenty polichromii Michelangelo Palloniego
Źródło: autor, 2016 r.

Zabrakło jednak szerzej zakrojonych badań dokumentujących stan oryginału oraz nadzoru ekspertów. Dążenie do odzyskania estetyki węgrowskiej dekoracji przerodziło się w zniszczenie zarówno wartości artystycznych, jak i historycznych węgrowskich polichromii. Prace konserwatorskie, których celem zasadniczym winno być zachowanie zabytku doprowadziły do powstania w Węgrowie swoistego pastiszu.

Strzegocin

Kościół pobernardyński, obecnie parafialny, pw. Matki Bożej Szkaplerznej, został wzniesiony w 1730 roku jako trójnawowa murowana świątynia z dwuwieżową fasadą, ale konsekrowano go w 1772 roku [6, s. 21-23; 9; 15, s. 61-69]. Wystrój wnętrza stanowią iluzjonistyczne polichromie autorstwa Wojciecha Ślizawskiego datowane na lata 1789-91.

Konserwację polichromii podjęto najpierw w latach 1982-1990, a następnie w roku 2016 i sukcesywnie realizowano kolejne fragmenty w poszczególnych przęsłach nawy bocznych i nawy głównej (fot. 3).

Fot. 3.
Strzegocin, polichromie Wojciecha Ślizawskiego – widok nawy głównej w kierunku chóru muzycznego
Źródło: autor, 2016 r.

W roku 2018 prace zostały wstrzymane, gdyż dopiero wówczas komisja konserwatorska dostrzegła potęgowanie się problemów wynikających ze źle zaprojektowanego programu prac. Skoncentrowano się na uzyskaniu pożądanej estetyki, ale nierozwiązane problemy zawilgocenia murów szybko niweczyły efekty restauracji polichromii (zarówno tych wcześniejszych, jak i zakonserwowanych w ostatnim czasie) [12]. Drugim wyraźnym problemem jest sprawa przyjętej metody restauracji. Rokokowe w ogólnym zamyśle kompozycyjnym malowidła w Strzegocinie były przed podjęciem ostatnich prac zniszczone oraz bardzo zniekształcone przez wcześniejsze ingerencje. Był to zapewne główny powód tego, że wykonawcy mieli problem z właściwą reinterpretacją detali i szczegółów dekoracji. W związku z tym, efektem tych prac są znaczne uproszczenia i zniekształcenia widoczne zarówno w niewłaściwie rozpoznanych formach ornamentów, jak i deformacji anatomii postaci (fot. 4). Dodatkowo tła ścian i sklepienia zostały pomalowane jednolitym kolorem, przez co poszczególne kompozycje i sceny sprawiają wrażenie wyciętych i beładnie porzrzucanych. Iluzjonistyczne, przestrzenne i delikatnie rozmalowane kompozycje stały się w ten sposób groteskowo płaskie i prymitywne, tak jakby zostały namalowane wspólnie przez amatora bez znajomości podstaw warsztatu malarskiego.

Fot. 4.
Strzegocin, polichromie Wojciecha Ślizawskiego – uproszczone, zdeformowane formy postaci i ornamentów
Źródło: autor, 2016 r.

Polichromie w kościele w Strzegocinie po odnowieniu są czyste i jasne, ale bezpowrotnie utraciły zarówno swój autentyzm, jak i piękno. Niski poziom plastyczny metod restauracji spowodował, że obecnie wystrój budzi raczej konsternację niż podziw.

Smogorzów

Obecny kościół pw. Nawiedzenia NMP w Smogorzowie wzniesiono w 1521 roku. Następnie w 1639 roku powiększono go o północną kaplicę św. Anny. Po zakończeniu całości prac (w tym także wystroju) w 1710 roku kościół konsekrowano. Kolejne zmiany nastąpiły około 1766 roku, gdy od strony południowej dobudowano kaplicę św. Krzyża. Wykonano wówczas spójny rokokowy wystrój całego wnętrza. Polichromie z tego czasu obejmowały zespół pięciu iluzjonistycznych ołtarzy architektonicznych (głównego oraz czterech bocznych znajdujących się pod ścianą tęczową i w obu kaplicach). Do połowy XX wieku kościół ten był jednym z kilku rokokowych zabytków sakralnych w północnej Małopolsce (fot. 5a-b).

Konserwacje polichromii sprzed stu lat, sprowadzały się do ich prze-malowania po formie⁶. Wpłynęło to w późniejszym czasie na błędne uznanie ich za dekoracje neorokokowe. Taka ocena pociągnęła za sobą zdeprecjonowanie historycznej, a także artystycznej wartości tych polichromii. Doprowadziło to do przekonania, że dopuszczalne jest kreowanie nowej aranżacji wnętrza, a „możliwość eksponowania XX-wiecznych malowideł, zachowanych wprawdzie w całym wnętrzu prezbiterium i nawy, ale wtórnych, uproszczonych i prymitywnych w porównaniu z oryginałem, odrzucono na wstępie” [8, s. 98].

⁶ W 1906 roku konserwacje polichromii przeprowadził M. Karpiński (dokumentuje to napis znajdujący się na chórze muzycznym), a w 1933 r. W. Radzikowski i M. Braun. Patrz także: [8, s. 97].

Fot. 5a-b. Smogorzów, widok na ścianę tęczową i prezbiterium:
a) stan w 1909 roku; b) stan w 2016 r.
Źródło: [17] i autor, 2016 r.

W podejmowanych działaniach trudno jednak doszukać się konsekwencji, bo kolejne restauracje miały zróżnicowany zakres. W latach 1988-1990 w kaplicy św. Anny usunięto rokokowe polichromie i ujawniono XVI-wieczne. Po odsłonięciu dekoracji na ścianach i sklepieniu okazało się, że pod względem artystycznym malowidła są dość prymitywne i prowincjonalne (fot. 6a-b)⁷.

⁷ Wpis w Karcie ewidencyjnej, *Polichromia w kościele w Smogorzowie*, opr. W. Puget, 1972.

Fot. 6a-b.
Smogorzów, kaplica św. Anny po usunięciu polichromii rokokowej: a) widok ściany i sklepienia; b) widok sklepienia
Źródło: autor, 2016 r.

Natomiast w latach 1994-2004 przeprowadzono zachowawczą konserwację polichromii w nawie, pozostawiając niezmienną kompozycję rokokowej dekoracji. W latach 1998-2005 zdecydowano, aby na sklepieniu prezbiterium odsłonić fazę dekoracji z XVII wieku, pochodzącą sprzed rozbudowy kościoła⁸. Uzasadnieniem tych działań było między innymi przeświadczenie, że maryjna tematyka kompozycji w warstwie starszej jest tak ściśle związana z wezwaniem kościoła, że ma większą wartość niż późniejsze ornamenty czy pejzaże [8, s. 97, 99].

Usunięcie polichromii rokokowej z iluzjonistycznymi podziałami architektonicznymi we wnętrzu kaplicy i sklepienia prezbiterium spowodowało utratę jednorodności stylowej i formalnej całego wnętrza świątyni. Decyzje te stały się przyczynkiem do kolejnych działań bezpowrotnie niszczących spójny historyczny wystrój kościoła w Smogorzowie. W 2002 roku historyczny polichromowany strop nawy z polichromią uznaną za „neorokokową”, usunięto i zastąpiono lakierowanymi deskami modrzewiowymi⁹. Nie można dziś stwierdzić, czy ocena jego wartości była błędna, gdyż brak jest jakiegokolwiek dokumentacji, czy inwentaryzacji, które pozwoliłyby to jednoznacznie rozstrzygnąć.

⁸ Wieloetapowa konserwacja w latach 1988-2005 została przeprowadzona przez firmę AC Konserwacja Zabytków – A. Piotrowski i E. Kosakowski, parz: [8, s. 93-102].

⁹ Decyzja nr 444/02 WUOZ Delegatury w Radomiu z dnia 6.09.2002 r.

W ostatnich latach w kaplicy św. Krzyża wykonano kolejne szeroko płaszczyznowe odkrywki, w których ujawniono wcześniejszą fazę barokowej dekoracji sprzed 1710 roku (fot. 7). Poziomy artystyczny ujawnionych fragmentów polichromii okazał się znów nieporównywalnie niższy od warstwy XVIII-wiecznej, ale duże płaszczyzny odkrywek wskazują, że miały one stanowić przygotowanie do z góry powziętego zamiaru usunięcia tego co późniejsze w imię uznania większej wartości dekoracji starszej, czyli bardziej autentycznej. Można to rozumieć jako nadanie większej rangi temu co uznano za prawdę o zabytku nad pięknem i artyzmem tego co wtórne, a tym samym mało- lub bezwartościowe. Spójny wystrój nadający całemu wnętrzu określony wyraz estetyczny musiał więc ustąpić przed tym co bardziej „prawdziwe”, bo starsze.

Fot. 7. Smogorzów, fragment iluzjonistycznego ołtarza z kaplicy św. Krzyża z dużymi odkrywkami ujawniającymi wcześniejszą warstwę dekoracji
Źródło: autor, 2017 r.

Działania konserwatorskie podejmowane w kościele w Smogorzowie nie były pochopne, lecz poprzedzone badaniami, a nawet wizualizacją efektów. Zabrakło jednak nowej, spójnej koncepcji, która byłaby uzasadnieniem podejmowanych decyzji. Wbrew założeniom koncepcji, którą zrealizowano doprowadziła ona do zniszczenia spójności estetycznej wnętrza, obniżając jego walory estetyczne¹⁰.

¹⁰ Wskazuje na to także opinia M. Wardzyńskiego dla WMKZ w Warszawie, *Analiza historyczno-artystyczna polichromii ściennych w kościele parafialnym pw. św. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Smogorzowie pod Przysuchą, woj. mazowieckie*, Warszawa 2018.

Podsumowanie

Przyjęte rozwiązania w omówionych przypadkach polichromii były wypadkową wielu przesłanek, zaczynając od stanu zachowania i wartości artystycznej, przez symboliczną wartość autentyzmu zabytku. Polichromie te są przede wszystkim nośnikiem treści religijnych, ale nie mniej ważna jest ich dekoracyjna rola we wnętrzu sakralnym.

Dylematy czy o zakresie ingerencji winny decydować prawda (autentyzm zabytku), czy piękno (kompletność dzieła, estetyka formy) okazują się prowadzić na manowce, szczególnie gdy założenia wstępne są błędnie sformułowane lub wykonawcy brak odpowiednich umiejętności. Podstawą podejmowania działań restauratorskich winna być dogłębna analiza zachowanych i znanych dzieł autora polichromii. Gdy ranga zabytku jest duża niezbędny jest nadzór ekspertów – zarówno doświadczonych konserwatorów dzieł sztuki, jak i historyków sztuki, którzy nie tylko będą koncentrować się na obiekcie poddawany konserwacji, ale mogą wspierać wykonawcę znajomością dorobku twórcy oraz kontekstu powstania dzieła. Jednak często przyjmowane standardy konserwatorskie dają dużą swobodę w podejmowaniu decyzji wobec zabytku. Standardem konserwatorskim powinno być dążenie do zachowania autentyzmu zabytku rozumianego jako ochrona wszystkich warstw chronologicznych malowideł.

Dla wielu konserwatorów i projektantów większą wartość przedstawia to, co porusza zmysły, niż to, co wymaga zrozumienia. Często patrzą oni na materię zabytku z perspektywy widza, który oczekuje przede wszystkim estetycznego zaspokojenia, a nie refleksji nad wyglądem dzieła. Dlatego też konserwatorzy są skłonni zastępować to co podniszczone na bardziej atrakcyjne wizualnie estetyczne stylizacje i przemalowania. Tymczasem to autentyzm jako najważniejszy element prawdy i zarazem piękna powinien być chroniony.

Bibliografia

Wykaz publikacji

1. *Conservation of cultural property. Main general terms and definitions, European Committee for Standardization UNI EN 2011*, 15898, 2011.
2. Corzo M. A., Zugazagoitia J., *Etyka rekonstrukcji*, „Ochrona Zabytków”, nr 1, 1995.
3. Czerner O., *Wartość autentyzmu w zabytkach*, „Ochrona Zabytków”, 1974.

4. Fiedorczuk S., Suchwałko J., *Prace konserwatorskie fresków Michelangelo Palloniego w Farze węgrowskiej*, „Rocznik Mazowieckiego Konserwatora Zabytków”, t. I, 2006.
5. Gutowska K., *Zabytek z punktu widzenia estetyki, czyli o węzłach, przejściach i przesunięciach znaczeń w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym*, „Mazowsze. Studia Regionalne”, nr 7, 2011.
6. Herz L., *Cztery mało znane kościoły*, „Spotkania z Zabytkami”, nr 3(157), 2000.
7. Korpała M., *Idealizowana przeszłość – rekonstrukcje malowideł w zabytkach architektury zniszczonych podczas Wielkiej Wojny*, [w:] *(Re)creating historical towns and cities: nation, politics, society in post 1914 urban restorations / (Od)budowa miasta historycznego: naród, polityka, społeczeństwo a rekonstrukcje ośrodków zniszczonych w czasie I wojny światowej*, Kalisz 2015.
8. Kosakowski E., *Problemy ekspozycji malowideł ściennych w prezbiterium kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Smogorzowie*, „Rocznik Mazowieckiego Konserwatora Zabytków”, t. I, 2006.
9. Kunicka-Goldfinger A., *Architektura zespołu pobernardyńskiego w Strzegocinie*, praca magisterska, Wydział Zabytkoznawstwa UMK w Toruniu, 1987.
10. Lautenbach A., *Restauracja zabytków*, „Myśl Polska”, R. 1, z. 2, 1915.
11. Omilanowska M., *Kreacja – konstrukcja – rekonstrukcja*, Warszawa 2016.
12. Pilszek M., *Program prac konserwatorskich i restauratorskich. Dekoracje malarskie ścian oraz sklepień w kościele pw. MB Szkaplerznej w Strzegocinie*, 2017.
13. PN-EN 15898:2011/Ap1 Polska: *Konserwacja dóbr kultury. Ogólne terminy i definicje dotyczące konserwacji dóbr kultury*, Polski Komitet Normalizacyjny, Warszawa 2013.
14. Wardzyński M., *Analiza historyczno-artystyczna polichromii ściennych w kościele parafialnym pw. św. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Smogorzowie pod Przysuchą, woj. mazowieckie*, mpis WMKZ w Warszawie, Warszawa 2018.
15. Ziembowicz J., *Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym z kościoła parafialnego w Strzegocinie*, „Rocznik Mazowieckiego Konserwatora Zabytków”, t. I, 2006.

Wykaz aktów prawnych

16. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2003 r., nr 162, poz.1568 z późn. zm.

Wykaz stron internetowych

17. https://fotopolska.eu/Smogorzow/b85954,Kosciol_Nawiedzenia_NMP.html?f=964937-, [dostęp sierpień 2018].

Streszczenie

Relacja pomiędzy prawdą, czyli autentycznością a pięknem jest jednym z kluczowych problemów XX-wiecznej ochrony zabytków. Jednakże obecnie istotą ochrony zabytków jest nie tylko zachowanie zabytku (konserwacja), ale odzyskanie jego „dawnej świetności” i utraconego piękna” (restauracja).

Problem autentyczności i piękna zabytku w dużym stopniu ogniskuje się w trakcie podejmowania prac konserwatorskich, gdy podejmowane są decyzje o zakresie ingerencji w substancję zabytku. Dylematy czy winna decydować prawda (autentyczność dzieła, ujawnienie starszych warstw dekoracji), czy piękno (kompletność kompozycji, retusz i uzupełnianie, by osiągnąć estetykę dzieła) zostały przeanalizowane w oparciu o wybrane przykłady zabytkowych polichromii z terenu Mazowsza: barokowe freski autorstwa Michelangelo Palloniego z pocz. XVIII wieku w kościele farnym w Węgrowie, a także rokokowe polichromie z drugiej połowy XVIII wieku w kościołach w Strzegocinie oraz w Smogorzewie.

Słowa kluczowe

autentyzm, polichromie ścienne, konserwacja polichromii

Beauty or truth – intervention dilemmas as exemplified by the conservation of wall paintings

Abstract

The relationship between truth, i.e. authenticity, and beauty, was one of the key problems related to the 20th-century protection of monuments. Nowadays, the protection of monuments is no longer about preserving the monument (conservation) but also about restoring its previous splendour and beauty (restoration).

The problem of the authenticity and beauty of a monument manifests itself, to a large extent, on the commencement of the conservation process which requires decisions to be made regarding the scope of interference with the monument's substance. In this article, the dilemmas as to whether truth (the authenticity of the work of art or the uncovering of the older decorative layers) should prevail over beauty (the composition's completeness, retouching and supplementation contributing to the overall aesthetic image) were analysed using examples of selected historical wall paintings found in the Mazovian Region, including Baroque frescoes by Michelangelo Palloni, dating back to the beginning of the 18th century, to be found in Węgrów, as well as Rococo wall paintings originating in the second half of the 18th century, to be found in Strzegocin and Smogorzów churches.

Key words

authenticity, wall paintings, wall painting conservation